

3. Jackson R. and Sorensen G. Introduction to International Relations: Theories and Approaches. New York: Oxford University Press. 2007. P. 337.
4. Buzan B. 'The Timeless Wisdom of Realism?'. In International Theory: Positivism and Beyond, edited by Steve Smith, Ken Booth and Marysia Zalewski. London: Cambridge University Press. 1997. P. 380.
5. Waltz K. Theory of International Politics. United States: McGraw-Hill. 1979. P. 256.
6. Waltz, Kenneth N. The Origins of War in Neorealist Theory. *Journal of Interdisciplinary History*. Vol.18 1988. P. 615–628.
7. Shimko K. Realism, Neorealism, and American Liberalism. *The Review of Politics*. 54. 1992. P. 281–301.
8. Waltz K. Man, the State, and War: A Theoretical Analysis. New York: Columbia University Press. 1959. P. 263.
9. Hobson J. The State and International Relations. London: Cambridge University Press. 2000. P. 268.
10. Schweller R. Neorealism's Status-Quo Bias: What Security Dilemma?. *Security Studies*. 5. 1996. P. 90–121.
11. Weber C. International Relations Theory: A critical introduction. 2nd edition. NY: Taylor and Francis e-Library. 2005. P. 224.

УДК 94:395"17-18"

ЖІНОЧА РОЗПУСТА ТА ЗРАДА У СУСПІЛЬНІЙ УЯВІ УКРАЇНЦІВ У XVIII-XIX СТОЛІТТІ

О. О. Ткач, І. В. Пятницькова

Анотація. У даному дослідженні розглядаються суспільні уявлення про жіночу розпусту та зраду властиві українському суспільству XVIII–XIX ст. Визначено, що проявом девіантної поведінки жіноцтва вважалися народження позашлюбних дітей, подружня зрада та розпуста. Така поведінка підлягала суспільному осуду.

Ключові слова: жінка, девіація, зрада, розпуста

Проблеми співіснування девіацій та норми, дослідження підстав функціонування «ненормального», злочинного світу, були та й залишаються багато в чому пріоритетними в соціально орієнтованих науках. Дослідження девіацій в минулому не лише призведе до перегляду стереотипів, що побутують в історіографії, але й дозволить переосмислити низку причин, «норм» та «обмежень» у тривожному сьогоденні.

Важливою проблемою соціальних наук є також гендерна обумовленість девіацій. Особливе місце жінки у системі суспільних відносин XVIII століття в Україні та тогочасні суспільні засади моралі, духовної культури виокремлюють специфічне ставлення до жінки з проявами девіантної поведінки. Жінці довелося пройти скрізь довгий шлях, сповнений фізичних покарань, заслання й громадського осуду. Тому є необхідність у з'ясуванні причин того, чому іноді жінки виявлялися не в змозі пристосуватися до вимог суспільства й ефективно функціонувати в ньому, виявляючи девіантну поведінку.

В історіографії тема девіантності жінок окреслена доволі фрагментарно та епізодично. Цікавим, в контексті нашої проблематики може бути один із розділів монографії відомого харківського історика В. Маслійчука, присвячений девіантній поведінці жіноцтва у 80-х – 90-х роках XVIII ст. [1]. Досить детальні відомості про життя жінок та ставлення суспільства до різних видів девіації знаходимо у публікації знатної дослідниці О. Кісь [2]. Серед досліджень із жіночої проблематики у різних аспектах її виявлення, є роботи дослідниці Н. Пушкарьової [3], яка намагалась показати жінку, її внутрішню красу, а також суспільні стереотипи, які доводиться долати жінкам протягом багатьох століть. У монографії І. Шангіної «Русские девушки» [4] знаходимо інформацію про життя сільських дівчат з часу дорослішання до перших років заміжжя. Особлива увага вченої сконцетрована на «неправильних» жіночих долях «старих дівок», матерів-покриток, дівчат, які втратили цноту до шлюбу. Інформацію щодо розпусти жінок знаходимо у працях О. Бороденко та С. Шашкова [5], [6].

Жінка в традиційних уявленнях поставала в образі благочестивої дружини, якій не годиться вести себе розпустно, тому подружні інтимні зв'язки будуються на стриманості. Тогочасна мораль культивувала образ асексуальної дружини-матері-берегині сімейного вогнища. Сумної, а іноді і трагічної була доля дівчини, яка піддавшись любовній пристрасті та втратила цнотливість. Це заважало дівчині вийти заміж за гідного хлопця, ламало все її життя. Вона зазнавала ганьби і глузувань. Звичайно, хлопець і дівчина намагалися приховати від оточуючих свої любовні стосунки, але це було дуже складно. Також дівчина могла вважатись «чесною» доти, доки її інтимні стосунки не набували розголосу або доки люди не дізнавалися про її вагітність. Якщо цього не траплялось, вона мала шанси вийти заміж «дівкою» [4, с. 79]. Але жіноча частина сільського співтовариства уважно стежила за поведінкою кожної дівчини. Якщо про любовний зв'язок дізнавалися в селі, то дівчина зазнавала суспільного осуду та ганьби і випадала зі складу дівочої групи як втративша моральну і тілесну чистоту. Хлопці починали ставитися до неї з меншою повагою, ніж раніше, а дівчата трималися від свого подруги в стороні.

Оповідання сільського спільноти про те, що дівчина перетворилася в покритку, відбувалось приблизно так: у будинок, де вона жила, приходили дві шановні жінки похилого віку і, оголосивши її вину, пов'язували їй голову хусткою по-жіночому, прибравши під неї косу, що вважалася символом дівочства. Після цього дівчину водили по селу, сповіщаючи всіх про її новий статус [4, с. 248]. З моменту покривання голови життя дівчини змінювалося: вона не мала права ходити на вечорниці та вдягатись як дівчина, проте й не вважалась повноправною в стані жіноцтва, тому що перейшла до нього «невдало» й «неправильно». Покритка в соціумі була загалом ізольованою та небажаною особою.

Українські селянки безжально ганьбили неодружених дівчат, за якими пішов поголос. У 1870х російська революціонерка Прасков'я Івановская дала таку оцінку їхньому незavidному становищу серед українських заробітчан в маєтку Херсонської губернії: «Варто котрійсь дівчині завагітніти, як її, і тільки її, починали засуджувати геть усі довкола, жорстоко й категорично, за легкодухість і неспроможність вберегти себе. Дівчина одна терпіла всі наслідки спільного гріха обох коханців» [7, с. 305–306].

Український етнограф Микола Сумцов описав, що приходилось терпіти покриткам: «Если случай сделался известным, девушка иногда подвергается жестокому преследованию со стороны парубков; много ей всяких, иногда мерзких и жестоких обид приходится претерпеть от мужской молодежи: ей вымазывают дегтем хату, рисуют на стенках непристойные изображения, выносят ночью ворота куда-нибудь...» [8, с. 423].

Особливо діставалося таким дівчатам від підлітків, які при кожній нагоді намагалися згадати про її гріх. Зрештою покритка переставала відвідувати посиденьки і гуляння, брати участь у святах, навіть повертатися разом з іншими дівчатами з жнив або сінокошу додому [4, с. 246]. На Полтавщині селяни відмежовувались від такої дівчини у той спосіб, що не вітались з нею. Крім привселюдної ганьби, до покритки могли застосовувати фізичні покарання. На рівні повсякденних колективних уявлень вона залишалась нечистою і потенційно небезпечною для оточуючих. Тому участь покриток у найважливіших ритуалах сімейно-вікового циклу (весілля, хрестини тощо) була обмежена. Наприклад, її, зазвичай, не брали за куму, за коровайницю чи свахи, бо вважали що така невдала доля може передатись об'єктам ритуальної дії.

Однією з причин обмеження контактів із покриткою було прагнення запобігти негативному впливові її прикладу на поведінку молоді; крім того, селяни намагались застерегти інших від подібної нерозважливості, наслідком якої стане така соціальна ізоляція [2, с. 198; 205–207].

Сім'я сприймала таку ситуацію досить болісно, як ганьбу. Винною в те, що сталося визнавали не тільки дівчину, але і її мати, яка не доглянула за донькою. Батьки покритки намагалися по можливості виправити ситуацію, змусивши хлопця одружитися на ній. Якщо він погоджувався то з часом громадська думка заспокоювалась і неприємна історія забувалась. Іноді ступінь осуду односельцями «гулящої» дівчини, яка народила до шлюбу,

залежав від обставин. Якщо її звабив хлопець, який пообіцяв одружитись, а потім відмовився від весілля, то такий дівчині часто співчували, але вступались за обдурену дівчину дуже рідко.

Становище погіршувалось коли покритка дізнавалась про вагітність. В такому випадку дівчата намагались позбавитися плоду, а то й новонародженої дитини, боячись батьківського гніву і громадського засудження. Відомі випадки або наміри дітовбивства. Громадська думка засуджувала дівчат, які намагались позбутися вагітності. В Гнатюк на підставі аналізу фольклорних текстів, етнографічних матеріалів та документів судових процесів дійшов до висновку про побутування у давнину таких покарань за цей злочин: потоплення покритки, стинання голови, побиття буйками (киями) до смерті, побиття канчуками, нагайками, різками, вигнання, ув'язнення та ін. [2, с. 202].

Зазвичай у справах про дітовбивство обвинувачені жінки намагались розповісти все так, щоб перекласти бодай частину своєї провини й «сорому» на когось іншого або принаймні послатись на якісь виняткові обставини. Скажімо, позашлюбні сексуальні стосунки виправдовували кількома причинами. Найпоширеніші серед них- обіцянка залицяльника одружитися або ж те, що під час першого сексуального контакту жінка була на підпитку, нарешті, нею могли «оволодіти силою» [9, с. 232].

Якщо дівчина не могла вийти заміж і залишалась жити в сім'ї, то батьки, сестри, невістки, зазвичай дорікали її дитиною, яку вважали сімейним позором. «Байстрюка» утискали у правах, глузували з нього. Рідко коли матір могла витримати таке відношення і продовжувала любити свою дитину. В більшості випадків вона мало піклувалась про нього. Такі діти не могли успадковувати майно ні після батька, ні після матері, не мали права бути свідками в суді, не могли подавати позов до суду. Саме вбивство байстрюка не вважалось кримінальним злочином і не переслідувалось судом. По досягненню повноліття, позашлюбну дитину записували в рекрути. Така жахлива перспектива, безправне положення позашлюбних дітей підштовхувало жінок на дітовбивство [10, с. 368].

Жінка-розпустниця виступала антиподом дружини та концентрувала в собі всі негативні риси. В сприйнятті селян вона поставала в образі аморальної та безбожної людини. Дослідниця Олена Бороденко відносить до розпусної категорії жінок солдаток, гусарок, вдів, покриток, жінок з невизначеним сімейним станом та чоловіки яких пропали безвісті, були засудженні, перебували на заробітках, або ж покинули свої родини. Залишаючись без чоловіків на довготривалий час, могли не витримувати випробовування самотністю, тому вдавались до розпусти та інших девіацій, чим викликали осуд сільської громади. У суспільному баченні побутувала думка про них як «гулящих осіб». Така поведінка засуджувалась спільнотою та церквою [5].

Про таких жінок писав Іван Манжура: «Українки всегда славились строгостью и чистотою своих нравов; но и между ними попадались особы гулящие, не доходившие до грубого разврата, но отгуливавшие свою молодость и не щадившие своих прелестей, пока эта небезцельная гульня не заканчивалась прочно обеспеченною жизнью» [11, с. 217–218].

За блуд жінок публічно карали батогами або різками, могли жорстоко побити. Наприклад, удову Оксану Верещиху, жительку одного з малоросійських сіл, запідозрену у незаконному зв'язку з писарем, роздягли наголо, спершу прикували ланцюгами до стовпа, а потім вели по вулиці з музикою, били різками, кулаками та пили горілку. На голову бідоласі одягли солом'яний вінок з будяками та ще й примушували її танцювати [5].

Також дівчат, «розпусту» яких викривали, публічно соромили: натягували на шию солом'яний хомут, підв'язували вбрання солом'яними мотузками над головою й такому вигляді водили селом. Крім того, порушниць суспільної моралі змушували мести вулиці та посиляли на інші громадські роботи [12, с. 11].

В основному проституція розвивалась у містах, адже міське життя послаблювало міцність народних звичаїв і підривало традиційні сімейні відносини, звільняючи жінок від впливу патріархальної влади. На початку XIX століття поліцейські практично не

контролювали діяльність повій. Але в деяких випадках їх змушували ретируватися з міста, а в разі непокори вони каралися штрафними роботами в тюремному замку [13].

Також проституція була заробітком для деяких жінок. До такої девіантності жінок спонукала бідність, жебрацтво та голод, а також погана оплачувана важка праця, необхідність утримання сім'ї. Часто повіями ставали жінки покинуті солдатами та наймички, які були розбещені своїми господарями, покритки, яких вигнали з родинного дому.

Особливу увагу громада і церква зосереджували на подружній невірності, яка однозначно зазнавала осуду. Але якщо чоловічу зраду жінки зазвичай терпіли, то дружину за зраду чоловік карав фізично. Жінку могли жорстоко побити, принижувати та навіть публічно катувати. М.Горький особисто спостерігав таке покарання у селі Кандибівці Херсонської губернії в 1891 р. Потерпілий чоловік прив'язав оголену, пов'язану дружину до воза, сам заліз на віз і звідти бив її батогами та в супроводі натовпу возив її по сільській вулиці. В інших чорноземних губерніях з зрадницею обходилися не менше жорстоко: «Женщин обнажают, мажут дегтем, осыпают куриными перьями и так водят по улице; в летнее время мажут патокой и привязывают к дереву на съедение насекомым» [14, с. 5–7; 15, с. 245–246].

Обмануті дружини також намагались наказати жінку-спокусницю. Вони могли побити вінка у її домі, прилюдно обляяти чи побити. Повітові суди, які розглядали справи про такі матеріальні збитки коханці зрадженою дружиною, вважали це як давню звичаєво-правову норму. На думку О.Кісь до жіночої зради суспільство ставилось більш суворо тому що така поведінка ставила під сумнів питання батьківства та сексуальну спроможність чоловіка, а відтак підважувала безумовну жіночу підлеглисть [16].

Нерідко це ставало причиною розлучення. У жовтні 1772 р. до Пирятинського духовного правління надійшло прохання від жителя села Богданівка козака Семена Воткала з проханням вдруге одружитися. Позивач скаржився, що подружнє життя з колишньою жінкою у них не складалося, дружина почала «прелюбодействовать», а потім втекла від нього, і протягом 11 років від неї ніяких відомостей не було [17, с. 108].

Отже, залишаючись без чоловіків на довготривалий час, жінки вдавались до розпусти. До цієї категорії можна віднести солдаток, гусарок, вдів, покриток, жінок, чоловіки яких пропали безвісті або перебували на заробітках. Суспільство прагнуло обмежити контакти з жінками, які проявляли девіантну поведінку щоб запобігти негативному впливу на молодь та застерегти інших від подібної нерозважливості. Тому на рівні повсякденних практик передбачало особливі модельні поведінки для таких осіб та відповідні способи контакту з соціальним середовищем, а також виявлялось і в певних правових та звичаєво-обрядових обмеженнях. За «блуд» та подружню зраду жінок карали батогами, публічно соромили та навіть катували. Особливо жорстоко каралась жіноча зрада тому що така поведінка ставила під сумнів питання батьківства та сексуальну спроможність чоловіка, а відтак підважувала безумовну жіночу підлеглисть.

Аннотация. В данном исследовании рассматриваются общественные представления о женской разврат и измену присущие украинскому обществу XVIII–XIX вв. Определено, что проявлением девиантного поведения женщин считались рождения внебрачных детей, супружеская измена и разврат. Такое поведение подлежала общественной осуждения.

Ключевые слова: женщина, девиация, измена, разврат

Abstract. This study examines public perceptions of women's debauchery and betrayal inherent in Ukrainian society in the eighteenth and nineteenth centuries. It was determined that the manifestation of deviant behavior of women was considered the birth of illegitimate children, adultery and fornication. Such behavior was subject to public condemnation.

Key words: woman, deviation, treason, debauchery

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Маслійчук Володимир Девиантна поведінка жінки на Слобожанщині в 80–90-х рр. XVIII ст. (за матеріалами повітових судів Харківського намісництва). *Соціум*. 2005. С. 197–215.
2. Кісь, О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст). Львів: Інститут народознавства НАН України, 2012. 287 с.

3. Пушкарева Н. Л. Частная жизнь русской женщины XVIII века. М.: Ломоносовъ. 2012. 208 с.
4. Шангина И. Русские девушки. Санкт-Петербург: Азбука-классика, 2007. 346 с
5. Бороденко О. Розпуста як прояв девіантної поведінки самотніх жінок в суспільстві Гетьманщини XVIII століття. URL: <http://historians.in.ua/index.php/doslidzhennya/1045-olena-borodenko-rozpusta-yakproyav-deviantnoyi-povedinky-samotnikh-zhinok-v-suspilstvi-hetmanshchyny-xviiiistolittya>
6. Шашков С. С. Русская проституция. *История русской женщины*. СПб., 1879. 370 с.
7. Федір Вовк. Шлюбний ритуал та обряди на Україні. *Студії з української етнографії та антропології*. Прага, 1926. 354 с.
8. Сумцов Н. Ф. Досветки и посиделки. *Киевская старина*. 1886. Т. 14. Март. С. 421–444
9. Ганенко М. Семейно-имущественные отношения крестьянского населения в Елисавет-градском уезде. *Степ. Херсонський белетристичний збірник*. 1886. 149 с.
10. Левицкий О. И. Очерк старинного быта Волыни и Украины. *Киевская старина*. 1889. № 11. С. 350–368.
11. Манжура И. Украинская гетера. *Киевская старина*. 1883. Т. V. № 1. С. 217–218
12. Маслійчук В. Дітозгубництво на Лівобережній та Слобідській Україні у другій половині XVIII ст. Х.: Харківський приватний музей міської садиби, 2008. 128 с
13. Парамонов А. История харьковской проституции до 1916 года. URL: <http://www.otkudarodom.ua/ru/istoriya-harkovskoy-prostitutcii-do-1916-goda-paramonov>.
14. Горький М. Собрание сочинений в 30 томах. Москва, 1949. Т. 1. 569с.
15. Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.). Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства. 2-е изд., испр. Т. 1. СПб.: Ивд-во «Дмитрий Буланин», 2000. 548 с.
16. Українські жінки в горнілі модернізації / Під заг. редакцією Оксани Кісь. Харків : Видавництво КСД, 2017. 304 с.
17. Петренко І. Розлучення подружжя в системі шлюбно-сімейних відносин православного населення Гетьманщини другої половини XVIII ст. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/sasd_2008_16_16.pdf.

УДК: 323.1: (470+571)

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ У КОНФЛІКТАХ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Т. А. Турко, М. І. Прихненко

Анотація. У статті розглядається зовнішня політика Росії, щодо країн СНД. Невизнані держави – важка категорія в міжнародному праві та має достатню актуальність у наш час. Досліджуються становлення та сучасний етап функціонування зовнішньої політики Росії до Придністров'я та Нагорного Карабаху.

Ключові слова: зовнішня політика, Росія, держави СНД, конфлікти, пострадянський простір.

Простір колишнього СРСР, а, особливо, Співдружність Незалежних Держав, має особливу важливість у зовнішній політиці Росії. Невизнані держави на цьому просторі, відповідно, теж грають не другорядну роль для Російської Федерації з точки зору безпеки та інших національних інтересів.

Водночас, політика Російської Федерації стосовно невизнаних республік зазнала значних змін за останні десять років.

У суспільстві існує дискусія щодо впливу РФ на виникнення вогнищ напруженості і допомоги невизнаним державам на пострадянському просторі. Досягнення об'єктивності дослідження досягається шляхом комплексного аналізу зовнішньої політики, який охоплює розгляд безлічі факторів: політичних, економічних, географічних та соціо-культурних.

Грунтовно дослідженням нашої теми займалися ряд зарубіжних і вітчизняних вчених, таких як: Дж. Хьюїт, Д. Лінч, С. Корнелла, О. Альтштадт, Н. Лемей-Хеберт, О. Циганков, І. Тріфонова, С. Ткаченко, Д. Ланко та ін.

Мета даного дослідження: вивчення історії появи невизнаних держав на пострадянському просторі; виявлення та аналіз основних етапів і напрямів зовнішньої політики Росії щодо Придністров'я і Нагорного Карабаху.